

УДК:
323.1(=163.41):321.01

Оригинални
научни рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XXV) XII, vol=35
Бр. 1 / 2013.
стр. 79-97.

*Милош Алексић**

Факултет политичких наука, Универзитет у Београду.

ПРИЛОЗИ ПРОУЧАВАЊУ СРПСКОГ НАЦИОНАЛНОГ ИНТЕРЕСА

Сажетак

У периодима када се фундаментални циљеви политичког живота државе доводе у питање окрећемо се историјској компаративној анализи тражећи поуке о начинима избора и остваривања националних интереса. Разлог избора XIX-ог века и савременог периода за упоредну анализу перцепције националних интереса су сличности националних задатака та два периода као и изазова који их прате. Без свести о специфичности сопствених потреба, као друштва у целини, тешко се може изнаћи добар модалитет за остваривање виталних интереса. А без сагласности већег дела политичке елите, и друштва у целини, око тога шта је општи интерес, шта је садржај преклапајућег друштвеног консензуса, ти циљеви ће тешко бити остварени.

Кључне речи: национални интерес, политичке елите, политичке идеологије, политичка теорија и пракса, друштвени консензус

Тема овог рада ће бити покушај компаративне анализе перцепције националних интереса у Србији од стране релевантних политичких актера, било теоретичара, било делатника, у ономе што сматрамо за два специфична периода српске историје. Циљ оваквог поређења није чисто дескриптивне природе, већ и покушај да се скрене пажња на актуелне недостатке и могућности за унапређивање деловања у оквиру политичке сфере друштва.

* Дипломирани политиколог за међународне послове, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду.

Два периода која смо изабрали за ову анализу, а то су XIX век и савремени период, имају одређени број кључних додирних тачака. У оба историјска момента Србија се налазила пред проблемом обнављања сопствене суверености, одређивања сопствених граница, изградњом новог политичког и економског система, као и сналажења у турбулентним променама односа значајних међународних фактора. Ово је за собом повлачило постављање задатака сличног садржаја али и магнитуде пред представнике српске политичке елите датих периода, а то је дефинисање националних интереса у овако изазовним временима, њихових уклапања у оквире европских и глобалних идеолошких и вредносних утицаја, као и изналажења адекватних видова њиховог остваривања у пракси. Почећемо краћим појмовним одређењем националних интереса као таквих и њиховог значаја за државну политку.

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

Национални интерес, поред овог у теорији је често коришћен и термин државни разлог (*raison d'État*), а касније и немачки *Realpolitik* представља концепт вођења државне политике који се искључиво темељи на добробити саме политичке заједнице коју представља, а ослобођена универзалнијих стега и правила попут морала и религије или идеологије. У теорији се оваквом идејом први бавио Никола Макијавели у свом делу „*Владалац*“, у коме одриче подређеност политичког деловања етичким принципима. Првим примером спровођења овог принципа у праксу сматра се деловање француске дипломатске делегације на конференцији о закључивању Вестфалског мира, која је поступала по јасним упутима француског државника и кардинала Ришељеа.¹⁾ Оно што је иницијално био жесток верски сукоб између католика и протестаната, за Ришељеа је било питање ширења француског утицаја у Европи. То је подразумевало и сврставање католичке Француске на страну протестаната, докле год је то водило слабљењу Хабзбуршког утицаја над чланицама Светог римског царства, а све зарад остварења *државног разлога*. Тако је Лонгевил, један од чланова француске делегације саветовао немачке католике да буду прагматични и да оставе религијске размирице да буду решене на другом

1) Andreas Osiander, *The states system of Europe 1640-1990*, Clarendon press, Oxford 2003, стр. 27.

свету.²⁾ Принцип вођења политике у складу са националним интересом убрзо је потом постао доминантан на европском подручју.

Виђење спољне политике која примат даје националном интересу наспрам идеологија, морала и других друштвених конструкција има и реалистичка школа међународних односа. Било да овакво понашање држава приписују њиховој инхерентној природи (реализам људске природе) или самој структури међународног система у коме се државе налазе (офанзивни и дефанзивни реализам)³⁾ реалисти сматрају да је оно нужно и очекивано. Иако је овакво виђење ствари неоспорно за XIX-и и почетак XX-ог века, постоје мишљења у савременом добу, а поготово након завршетка Хладног рата да се државе више неће водити искључиво сопственим интересима, да демократске државе неће водити ратове, да су могућности сукоба, поготово великих сила на минимуму, а један амерички политиколог Френсис Фукујама је чак објавио и „крај историје“. Но са овим се не слаже амерички теоретичар међународних односа, и главни мислилац офанзивног реализма, Џон Миршајмер. Његово је мишљење да „тужна је чињеница да је међународна политика увек била суров и опасан посао и вероватно је да ће то и остати.“⁴⁾ Држимо ли се ове претпоставке о националним интересима као кључним, ако не и јединим, фактором стварања спољне и унутрашње државне политике, нужно уочавамо значај њиховог дефинисања и уважавања од стране домаће политичке елите.

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС У СРБИЈИ XIX ВЕКА

Примарни национални интерес српског друштва у XIX веку је било национално ослобођење, и пуна успостава сопствене суверености. У следећем делу овог рада анализираћемо главне представнике три водеће идеологије у Србији тог периода, либерализма, социјализма и конзервативизма, и значај горепоменутог циља у њиховом теоријском и практичном делању. Намера је да се обухвати читав спектар идеологија ради указивања на постојање друштвеног консензуса о овим животворним питањима.

2) Andreas Osiander, *The states system of Europe 1640-1990*, Clarendon press, Oxford 2003, стр. 29.

3) Џон Миршајмер, *Трагедија политике великих сила*, Удружење за студије САД у Србији, 2009, стр. 48.

4) Џон Миршајмер, *Трагедија политике великих сила*, Удружење за студије САД у Србији, 2009, стр. 24.

ЛИБЕРАЛИЗАМ ВЛАДИМИРА ЈОВАНОВИЋА

Српски либерали су сматрали да паралелно са унутрашњим ослобођењем – либерализацијом друштва, мора да се одвија и спољно ослобођење народа, те једно без другог не би имало смисла. Владимир Јовановић, иначе родоначелник српског либерализма, је неретко своје истомишљенике називао „либералним патриотима“⁵⁾. Либерали су чак основали и „акционо министарство“ чији је главни задатак био припрема Србије за рат против Турске и њено коначно ослобођење. Јовановић је оснивач и један од водећих идеолога Уједињене омладине српске. Сврха ове организације просветитељског карактера је покушај да се српски народ приближи савременим цивилизацијским вредностима за којима је увелико каскао, а промоцијом демократских и либералних друштвених институција. Културни рад и просвета су имали за крајњи циљ сазревање националне и грађанске свести међу народом а све у намери да се народ припреми за борбу за национално ослобођење. После бомбардовања Београда, Јовановић свесрдно лобира код енглеског либералног првака Вилијема Гледстона за одустајање од британског туркофилског става, а у ту сврху пише на енглеском и своје дело „Српски народ и источно питање“. Он такође ступа у контакт и са руским револуционаром Бакуњиним и италијанским Мацинијем⁶⁾ а све у циљу прикупљања подршке за српску ствар. Патриотизам је незаобилазни елемент оваквог политичког активизма, а исто ћемо касније приметити и код осталих представника европских идеологија, верујемо да се ради о једном народском општеприхваћеном разумевању патриотизма, једном разумевању које Ђорђе Стојановић описујући генералне начине схватања овог феномена описује речима: “неко ко је окарактерисан као патриота то треба да прихвати као ванстандардну похвалу (другим речима, карактер идеалне личности подразумева елемент патриотизма)”⁷⁾

Но оно што, по мишљењу аутора овога рада, најбоље указује на сву специфичност мисли и дела Владимира Јовановића је управо његова либерална теорија и улога политичке традиције у њој.

5) Ненад Ђуретић, *Политички либерализам Владимира Јовановића*, Удружење за политичке науке СиЦГ, Нови Сад, 2004, стр. 44.

6) Бранко Бешлин, *Европски утицаји на српски либерализам у XIX веку*, Издавачка књижевница Зорана Стојановића, Нови Сад, 2005, стр. 502.

7) Ђорђе Стојановић, «Различити идејни приступи феномену патриотизма», *Национални интерес*, вол. 13, бр. 1/2012, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 56.

Рана либерална идеологија је по својој природи партикуларистичка и индивидуалистичка, сконцентрисана на борбу за грађанска права и институције које их штите, мало марећи за колективистичке категорије. Са друге стране традиција у себи садржи оно најбоље из прошлости једног народа, што се цени, поштује, што се симболично чува и обележава, кад-кад и обожава. Она има меродавну улогу и тешко је промењива. Управо због оваквих њених карактеристика она се најчешће јавља као средиште конзервативних идеологија, које су на ондашњем теоријском спектру одговарале антиподу либералних идеја.

Најбољи приказ улоге која традиција има у његовој мисли се види у овом цитату: „Наши стари уздали су се у оно што је најчеститије у србском народу; у оно што се развија из свију Срба, али се уздиже над личним страстима и заблудама, те над свима независно влада; у оно што простим речима: ‘ваља се и не ваља се’ осветљује сваком Србину шта је добро а шта зло; у оно што из гусала говори Србском срцу, што води Србина на сабор и скупштину, што вечито уједињава и чува Србски род – уздали су се у дух Србскога народа!⁽⁸⁾ Јовановић врло прецизно дефинише појам политичке традиције, он од ње одстрањује све оно што се може сматрати упливом других култура и политичких система, не штедећи ту ни најсветлије личности из српске историје, а за изворе њеног садржаја бира искључиво народна предања. Тако долазимо до традиције која је чист дериват вишевековног народног вредносног система, у буквалном смислу „духа србскога“. Критиковање традиције би самим тим представљало и директну критику самога народа и народне воље. Он на овај начин дефинише истински идентитет српског народа уз помоћ његове традиције, а да се управо на духовном плану налази његово садржинско одређење као и спецификум који га раздваја од осталих идентитета сматра и Ђуро Бодрожић.⁹⁾

Контраверзни спој либералних постулата и заговарања политичке традиције је амбивалентне природе. Са једне стране традиција служи као показатељ да су све либералне вредности које Јовановић заговара већ биле присутне у нашој историји у свом рудиментарном облику. Са друге стране традиција је ту да замени

8) Владимир Јовановић, *За слободу и народ*, Платонова штампарија, Нови Сад, 1868, стр. 106.

9) Ђуро Бодрожић, *«Српски национални идентитет:Извори и основи»*, Национални интерес, вол. 13, бр. 1/2012, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 112.

или допуни оне делове либералне визуре која не одговара стању и могућностима српске државе. Да бисмо ваљано разумели разлог овакве наубичајене симбиозе прво морамо одговорити на питање ко је субјекат, централна личност у његовој теорији. У класичној либералној идеологији то је појединац, циљ је заштита његове приватне сфере, његових права и изградња институција које испуњавају ту улогу. Пребацимо ли се у реалност у којој функционише Јовановић, видимо да је буквална транслација овог полазног принципа у строгом смислу немогућа. Она би подразумевала да се Јовановић залаже за слободу појединца у оквиру Османске империје, која представља не само мозаик различитих народа већ и опресиван, етнички и верски нетолерантан систем. Из тога произилази да субјекат његове либералне мисли мора бити српски народ. Ово је далеко комплекснија јединица од пуког појединца, колектив људи, а оно што га дефинише, најмањи заједнички садржалац свих појединаца који је чине, поготово у дугом периоду бездржавности, је управо њихова традиција. Самим тим она се нужно намеће као кључни елеменат. Овде добијамо оно што Ненад Ђуретић сасвим пригодно назива „грађанским национализмом“, и њега сматра главном особином српског грађанског препорода и „угаоним каменим целокупног покрета ка модерном уређењу српске државе.“¹⁰⁾ Ради се о либерализму инспирисаном потребама нације.

СРПСКИ СОЦИЈАЛИЗАМ

Рани социјализам – марксизам, је материјалистичка идеологија космополитског типа, она игнорише категорију нације, а у центар својих размишљања поставља радничку класу као колектив који превазилази границе држава и окупља пролетере на глобалном нивоу. Специфичности појединих народа и њихових историјских ситуација нису релевантне јер марксизам себи поставља универзалистичке циљеве промене читавог човечанства. Међутим осврнемо ли се на политичку мисао наших најрелевантнијих представника социјалистичког теоријског правца, попут Светозара Марковића и Димитрија Ценића, наићи ћемо на нешто сасвим другачије.

Светозар Марковић је био представник Прве интернационале за Србију и Балкан, и лучоноша социјалистичке мисли за ове про-

10) Ненад Ђуретић, *Политички либерализам Владимира Јовановића*, Удружење за политичке науке СиЦГ, Нови Сад, 2004, стр. 41.

сторе. Драган Симеуновић за њега каже: „Једнима је сметао што је левичар, без обзира што је жудио добробити целог свог народа; другима је сметао што је наш левичар који не мисли о свему као ‘класици’.“¹¹⁾ Свесрдно се залагао за социјалистичку револуцију и преображај друштва, али је никако није одвајао од борбе за национално ослобођење. Залагао се за рушење Аустроугарске и Турске царевине као држава које стоје на путу Српског и Балканског ослобођења. Подржаваоце аустројских империјалних права критикује и карактерише и као национално-поробљивачке али и као експлоататорске. А оне националне заједнице које бране „историјска права“ империја оптужује да то чине како би задржале свој повлашћени економски положај.¹²⁾ На овај уникатан начин он спаја социјалистичке циљеве са националним. Ваља поменути да залагање за српско народно ослобођење он ставља у оквире општег балканског ослобођења, федералистичког уједињења и увођења народне самоуправе на свим нивоима и у свим сферама, како политичким тако и економским. Он се залаже за српско уједињење, али кроз процес ослобођења односно успостављање народне власти.

Занимљиво је поменути да је бирократском уређењу супротстављао традиционалне установе задруга као друштвених ћелија и основе новог друштва. Оне битну улогу играју и у мисли Димитрија Ценића, али још занимљивије и у либералној мисли Владимира Јовановића, оне су битан представник и чувар народног етоса, али особина коју отелотворују а која је јако битна за сва три аутора је солидарност међу сународницима.

Други представник српског социјализма, о чијој посвећености и убеђењима довољно сведочи и чињеница да је због истих робијао, је Димитрије Ценић. Међутим на његову спремности да тумачи социјалистичку идеју на себи својствен начин указује и његово антидогматско размишљање изражено у ставу да се водећи теоретичари не смеју посматрати као „некакви социјалистички мухамеди“ чија је реч Свето писмо.¹³⁾ А кључни моменат оригиналности Ценићеве мисли Драган Симеуновић назива „социјализмом наци-

11) Драган Симеуновић, *Нововековне политичке идеје у Срба*, I књига, Институт за политичке науке, Београд, 2003, стр. 296.

12) Драган Симеуновић, *Нововековне политичке идеје у Срба*, I књига, Институт за политичке науке, Београд, 2003, стр. 302.

13) Драган Симеуновић, *Нововековне политичке идеје у Срба*, I књига, Институт за политичке науке, Београд, 2003, стр. 386.

оналних боја“, односно „србизмом“. ¹⁴⁾ Фасцинантно је да један од разлога због којих Ценић инсистира на теоријској оригиналности је и могућност губљења националног идентитета слепим копирањем туђих теоријских формула. Но Ценићева наклоност потребама своје нације не огледа се искључиво у његовом теоријском раду, шта више разлогом његовог повратка у Србију из Русије се сматра организовање устанка у Босни и Херцеговини, а годину дана касније је протеран са територије Аустроугарске јер је био члан групе око Светозара Марковића која је планирала буне на њеној територији. ¹⁵⁾ И на овом месту још једном јасно видимо сједињавање националног ослобођења са циљевима социјализма, што бесговорно сведочи о неприкосновености овог кључног националног интереса међу релевантним друштвеним снагама овога периода.

КОНЗЕРВАТИВИЗАМ У СРБИЈИ

Конзервативизам као идеологија сам по себи је окренут унутрашњим потребама друштва у коме функционише, залаже се за очување традиционалних установа сматрајући да оне временски опробано највише одговарају специфичностима дате државе. У складу са тим прихватају се само нужне промене умереног темпа. Имајући ово у виду јасно је да нема потребе тражити идеолошке специфичности српског конзервативизма у односу на општи појам. Оно што пак можемо, сагледавајући лик и дело најуваженијег српског конзервативца Илије Гарашанина, је да видимо спровођење политике националног интереса у пракси.

Тековине Гарашаниновог дела, као геополитичког стратега огледају се у његовом балансирању између утицаја великих сила – Аустрије, Русије, Турске, па и Француске и Британије, што само по себи захтева високи ниво државничке вештине имајући у виду специфичности ових географских простора. Радећи на ослобођењу од турске окупације, он је чак у два наврата бранио одржавање народних скупштина, Петровске и Светоандрејске, иако сам као убеђени конзервативац није много полагао на њихов значај, али је то свесрдно чинио желећи да прошири самоуправу српску и отежа мешање Турске у српске унутрашње ствари. То је чинио упркос

14) Драган Симеуновић, *Нововековне политичке идеје у Срба*, I књига, Институт за политичке науке, Београд, 2003, стр. 387.

15) Драган Симеуновић, *Нововековне политичке идеје у Срба*, I књига, Институт за политичке науке, Београд, 2003, стр. 376.

чињеници да је Турска подржавала положај уставобранитеља у односу на Кнеза. Што се тиче односа са Русијом, имајући у виду да је Русија после повољног мира у Ункјар Искилесију 1833. ишла на стабилизацију Турске¹⁶⁾, долази до захлађења односа између уставобранитеља и Русије. Гарашанин такође није желео да види Србију под искључивим утицајем једне силе, ма била то и Русија, свестан да би то нужно водило мањем обзирању на сопствене националне интересе а већем према интересима протектора. Русофиле је погрдно називао русоманима¹⁷⁾ који желе да Србију учине руском губернијом. То га наравно није спречавало да са променом геополитичке ситуације и повећавањем наклоности Русије ка српским дугорочним интересима и он сам мења своје ставове. Те с'тога не чуди чињеница да када га је Кнез Михаило сасвим неочекивано сменио са функције 1867. године, управо Русија била његов најважнији бранилац.¹⁸⁾ Француска, са друге стране, је желела да сузбија Аустрију и у том смислу подржавала заштитни појас од германског утицаја у источном делу Средње Европе. Одатле и њене симпатије за пољско питање, а самим тим и целокупно словенско.

Управо од једног представника пољске емиграције, и бившег руског министра спољних послова, Адама Чарториског потичу клице првог тајног и дугорочног спољнополитичког плана Србије – Гарашаниновог *Начертанија*. На *Савете* Чарториског надовезује се чех Франтишек Зах, а његов план је основа Начертанија. План одређује поливалентну спољну оријентацију Србије не приклањајући се искључиво нити једној сили, али уз то и не одричући се које (изузев Аустроугарске). На једном месту он чак условљава опстанак равнотеже снага у Европи стварањем независних хришћанских држава: „Оне ће може бити сматрати за најбоље средство ... да се турско царство у једну независну хришћанску државу промени, јер овако би се само могло равнотеже европејско у целисти задржати“¹⁹⁾. Примат даје српским националним интересима и ослобођењу наспрам јужнословенских, за које је оптирао Зах. У ришељеовском духу, Гарашанин је читав један део посветио односу између циљева и средстава. На основу овог плана ставља се на

16) В.П. Потемкин, *Историја дипломатије*, Државни издавачки завод Југославије, Београд, 1949, стр. 441,442.

17) Радош Љушић, *Књига о Начертанију*, Белетра, Београд, 2004, стр. 85.

18) Дејвид Мекензи, *Илија Гарашанин државник и дипломата*, Просвета, Београд, 1987, стр. 179.

19) Радош Љушић, *Књига о Начертанију*, Белетра, Београд, 2004, стр. 137.

чело тајног одбора који развија организацију агената у словенским покрајинама Турске и Аустрије, са задатком прикупљања информација, али и агитовања и ширења утицаја кроз помоћ развоја тих подручја. Други практичан плод овог дела је и нацрт конвенције о дипломатској и војној сарадњи са Грчком²⁰⁾, у циљу узајамног проширења на рачун Турске, подела сфера утицаја одговарала је Начертанију.

Можда најзначајнија поука Гарашанинове политике је правилно разумевање нашег геополитичког положаја прожетог димензијом историјског тренутка, и спремност на прилагођавање политике датим факторима увек имајући на уму државни разлог. Завршимо овај део цитатом Франтишека Заха: „Без независне националне политике, Србија неће имати будућност и мора пре или касније да се приклони некој другој сили. Садашња српска влада је доказала да тежи ка националном циљу пуном славе.“²¹⁾

САВРЕМЕНА ПЕРЦЕПЦИЈА НАЦИОНАЛНОГ ИНТЕРЕСА

Пре него ли се позабавимо анализом савременог периода нашег политичког живота, оног после демократских промена 2000. године, његовим актерима, процесима и њиховим виђењима националног интереса сматрамо за нужно направити једну напомену.²²⁾

Као примарни национални интерес (наизглед) олако се може одредити питање оспореног територијалног интегритета у јужној српској покрајини Косову и Метохији, поред овог међу спољно-политичким приоритетима је нужно питање Републике Српске, и Црне Горе. Као пак примарни економски интерес се намећу односи Србије и Европске Уније, као највећег улагача у српску економију и предоминантног спољнотрговинског партнера. Оно што је специфично за ову ситуацију, је све очигледније дивергирање онога што смо дефинисали примарним националним интересом и онога што смо дефинисали као примарни економски интерес. То што се

20) Радош Љушић, *Књига о Начертанију*, Белетра, Београд, 2004, стр. 190.

21) Дејвид Мекензи, *Илија Гарашанин државник и дипломата*, Просвета, Београд, 1987, стр. 84.

22) Сваки рад који обрађује актуелне теме пати од ризика не постизања пуне објективности, чак и када јој се свесрдно тежи, ако ни због ког другог разлога а онда због прости чињенице да је свеобухватно сагледавање друштвених феномена увек једноставније са временске дистанце. То не мења чињеницу наше пуне посвећености објективној критици.

могло раније имплицитно закључити из гласова подршке ахтисаријевом плану од стране званичника ЕУ, или изјава Данијела Сервера о нужности условљавања пријема Србије у ЕУ признавањем (*de jure* или *de facto*) Косова, данас се све експлицитније појављује у изјавама немачког шефа дипломатије Гвида Вестервелера и немачке канцеларке Ангеле Меркел²³⁾. Ово отвара нову димензију изазова пред политичком елитом Србије.

УЛОГА НЕВЛАДИНОГ СЕКТОРА

Савремене политичке елите се углавном не упуштају у покушаје оригиналног теоријског дефинисања идеолошких оквира свога деловања, више се баве политиком у смислу „policy”-а. Међутим вредносним аспектима јавног и политичког живота се често баве припадници такозваног цивилног друштва, у виду невладиних организација, које неоптерећене борбом за изборне поене сву своју енергију посвећују промовисању свог виђења друштвених и политичких идејних матрица. Њима ћемо се позабавити у овом делу рада трудећи се да одржимо методолошку равнотежу између анализе савременог и XIX-вековног периода.

Бивша секретарка Савеза комуниста Србије, историчар, данашњи члан политичког савета Либерално демократске партије и истакнути представник невладиног сектора Латинка Перовић види националне интересе као нејасну, неодређену категорију, готово се питајући о сврси постојања овог термина: „шта то (национални интерес) краткорочно и дугорочно значи? Ко и где то, након свега, данас формулише?”²⁴⁾ Професора и историчара, и бившег високог функционера ЛДП-а Николу Самарцића „реторика о државном интересу...неодољиво подсећа на нацистичку визију генија који се ослања на прадавне поруке херојске митске заједнице“.²⁵⁾

Пређемо ли пак са разумевања апстрактне категорије националног интереса на њене конкретне манифестације наићи ћемо на

23) <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/294341/Berlin-Prerano-za-dodelu-statusa-kandidata-za-EU-Srbiji> (7.12.2011.)

24) Мирјана Радојичић, *Историја у кривом огледалу*, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 115.

25) Мирјана Радојичић, *Историја у кривом огледалу*, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 115.

следеће ставове. „Независност (Косова) је оптимално решење“²⁶⁾, сматра Соња Бисерко председница Хелсиншког комитета за људска права. Божидар Јакшић, бивши директор Института за филозофију и друштвену теорију не види разлог зашто Албанци са Космета не би одлучивали о сопственој државности ако то већ могу да чине грађани Црне Горе.²⁷⁾ Адвокат и врло активни сарадник невладиног сектора у Србији, Срђа Поповић чак сматра тежње очувања територијалног интегритета Србије покушајем поробљавања два милиона Албанаца. Политички активисти ових кругова сличних су ставова и по питању Републике Српске, Црне Горе, Војводине, но оно што се ипак издваја по својој екстремности од поменутих ставова су оправдавања и позиви хелсиншког комитета и Срђе Поповића НАТО-у да изврши агресију на Савезну Републику Југославију.²⁸⁾ Ваља на крају поменути, чисто како бисмо покрили однос према пуном спектру дефинисаних националних интереса и позив четири невладине организације (Хелсиншки одбор за људска права, YUCOM, Београдски круг и Фонд за отворено друштво) 2007. године Европској Унији да прекине преговоре са Србијом до окончања сарадње са Хашким трибуналом.²⁹⁾ У Србији такође делују и организације националне и конзервативне оријентације али је њихова промоција у медијима и јавном животу маргинализована па тако и њихов учинак.

Нужно је напоменути да квантитативна заступљеност у медијима ових група, као и број међународних признања које добијају сведоче о њиховом утицају на грађанско-политичку сферу Србије. Оно што се да закључити из реченог је један општи антинационални однос према интересима ове државе и друштва, уз опште игнорисање постојања овакве категорије. Једини интерес и мотив политичког деловања који ови политички актери виде као релевантан је „суочавање са прошлошћу“ односно катарзично прихватање последица скорашњих историјских пораза и рационализација искључиво сопствене кривице за сваки од њих.

26) Мирјана Радојичић, *Историја у кривом огледалу*, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 78.

27) Мирјана Радојичић, *Историја у кривом огледалу*, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 79.

28) Мирјана Радојичић, *Историја у кривом огледалу*, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 54, 58.

29) Мирјана Радојичић, *Историја у кривом огледалу*, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 68.

САВРЕМЕНА ПАРТИЈСКА ЕЛИТА

Као што смо већ раније напоменули у анализи релевантних парламентарних елита сконцентрисаћемо се на њихово деловање у смислу „policy“-а, односно кроз проматрање њихових краткорочних и средњорочних практичних решења и ствавова, пре него на шире идеолошке оквири. Политичке актере ћемо, у интересу тематике овог рада, лапидарно разврстати према примату који дају неком од раније дефинисаних националних интереса српског друштва.

Прву групацију ћемо одредити као ону која даје предност националном интересу очувања територијалног интегритета и националне заједнице у држави и региону. Ту се могу сврстати опозициона (сад и ванпарламентарна) Српска радикална странка, и Демократска странка Србије која је својевремено имала прилику да креира политику републике оличену у функцији премијера. До профилисања приоритета дивергирајућих интереса долази одбијањем премијера Коштунице да потпише Споразум о стабилизацији и придруживању ЕУ, који се односио на Србију без Космета. У историји ћемо наћи прегршт примера овакве приоритизације, један такав у нашој модерној историји је и Царински рат између Србије и њеног доминантног трговинског партнера Аустроугарске из 1906. године из ког је Србија изашла као победник. Премда преоријентисање са једног економског средишта изискује тражење другог, као што је то било у Царинском рату, ДСС није у датом тренутку понудио нити конкретан модел реструктурирања односа са ЕУ нити алтернативни привредни ослонац, тај недостатак иницијативе је довео до губитка власти и позиције креирања државне политике.

Друга групација, предвођена Демократском странком, има декларативну политику залагања за паралелно испуњење оба наведена интереса. Оно што се на први поглед чини најбољим избором за собом оставља питање своје остваривости. Мора се имати у виду да иако не постоји апсолутни консензус међу чланицама ЕУ о признавању независности Космета, цивилна мисија ЕУ на Космету – ЕУЛЕКС, се пре потписивања „споразума од пет тачака“ базирала на ахтисаријевом плану, као и да су водеће земље ЕУ жестики заговорници независности. Овде треба додати и да је процес стицања кандидатуре за чланство условљен уступцима властима у Приштини у оквиру дијалога о техничким питањима који се пак

одвише често дотичу обележја државности, али оно што је ипак најфрапантнији захтев европских званичника до сад био је захтев немачке канцеларке Ангеле Меркел за укидањем локалних, демократски изабраних, институција српског становништва на Космету. Захтев који би био нечувен и у стабилним друштвеним срединама, а камоли у оним препуним етничких тензија у којима су управо те институције једини гарант животног функционисања угроженог становништва. Имајући све речено у виду намеће се питање да ли је у потпуности могуће уопште тежити испуњењу оба циља, и дали рад на остварењу једног нужно ствара штету за остварење другог. На ово питање нас наводе и безуспешне акције српске дипломатије, као што су мишљење Међународног суда правде о легалности проглашења независности Косова, као и спорна декларација у Генералној скупштини Уједињених нација које предвиђа ЕУ као посредника између Београда и Приштине уместо Савета безбедности, што бивши премијер Коштуница сматра напуштањем „зоне сигурности за Србију“ у којој нема Русије да брани српске интересе.³⁰⁾ Изјаве бившег председника Тадића и тадашњег заменика премијера Дачића да је услов за стицање статуса кандидата било одрицање од резолуције 1244³¹⁾, односно отворено признавање козовске независности потврђује овакве бојазни³²⁾. Начелно гледано у ову категорију спада и нови стожер актуелне власти Српска напредна странка. Но имајући у виду да је платформа на којој поменута странка планира да базира своју политику према Космету још увек недоступна јавности, не постоје за сад објективни критеријуми на основу којих би могли ући у озбиљнију анализу ове политичке опције.

Трећа и финална категорија странака, окупљена око Либерално демократске партије, не само да дефинише „Европу као први државни интерес“³³⁾, већ бављење осталима сматра ретроградном

30) <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/293479/Kostunica-Brisel-nam-radi-o-glavi> (8.12.2011.)

31) <http://www.rts.rs/page/stories/ci/story/1/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0/1006014/%D0%9D%D0%B5+%D0%BE%D0%B4%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%98%D0%B5%D0%BC%D0%BE+%D0%BE%D0%B4+%D0%95%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B5.html> (11.12.2011.)

32) <http://www.rts.rs/page/stories/ci/story/1/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0/1008098/%D0%A1%D1%80%D0%B1%D0%B8%D1%98%D0%B0+%D0%BE%D0%B4%D0%B1%D0%B8%D0%BB%D0%B0+%D0%B4%D0%B0+%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%B0+%D0%9A%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%BE+.html> (13.12.2011)

33) <http://www.ldap.rs/upload/Deklaracija.pdf> (8.12.2011)

државном политиком и траћењем времена. По њима „стратегија и ЕУ и Косово, значи ни ЕУ ни Косово“³⁴⁾ Овакво становиште правдају потпуном зависношћу, како економском тако и вредносном од Европе, а одустајање од територијалне целовитости се објашњава војним поразом из 1999. године. Аутори ових ставова често праве паралеле између Србије и нацистичке Немачке после Другог светског рата, која је била принуђена да се одрекне својих територија зарад реинтегрисања у европско друштво држава. Нужно је истаћи да је ова паралела погрешна, Немачка је после Другог светског рата била суочена са осуђујућим ставом свих релевантних светских сила које су потом креирале и комплетно устројство међународног система (Декларација Уједињених нација из 1942. године одређује победу против Немачке и њених савезница као кључну за очување живота и слободе³⁵⁾). Са друге стране Србија налази свој интегритет оспореним од стране нимало занемарљивог, и глобално доминантног блока држава, али и даље већина држава не признаје косовску прокламовану независност, међу којима су и две сталне чланице Савета безбедности, Кина као и званично друга економска сила света, и Русија као једна од две неприкосновене нуклеарне силе. Докле год ове чињенице важе српски захтеви за целовитошћу нису без основа. Све досад наведено посебно важи ако се не пренебрегне чињеница да Србија на простору Космета има преко сто хиљада себи лојалних грађана, чије би насилно и једнострано искључење из свог правног и политичког система биле не само у спротности са принципом суверености, већ и у супротности са основним демократским начелима, и пре би подсећало на политичко деловање карактеристично за средњи век.

Занимљиво је да док се наши политички актери споре око тога да ли је ЕУ примарни или једини национални циљ нашег друштва, у оквирима саме Европе, потакнуто актуелном економском кризом, расту забринутости за своје појединачне националне интересе. Тако рецимо шеф немачке парламентарне групе ЦДУ-а Каудер изјављује да ће Европа говорити немачки³⁶⁾, мислећи тиме на неспремност Немачке да даље финансира расипничко покашање осталих чланица ЕУ. Ово је један од лидера француских социјалиста Момбур протума-

34) <http://www.ldp.rs/upload/Deklaracija.pdf> (8.12.2011.)

35) <http://www.ibiblio.org/pha/policy/1942/420101a.html>

36) <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/0,1518,797945,00.html> (9.12.2011)

чио као повратак немачког национализма и меке хегемоније, чему он сматра сведочи и изјава шефа немачке опозиције Зигмара Габријела да ће се Немачка понашати попут Бизмарка³⁷⁾. Ово могу звучати као тешке речи ако се узме у обзир тумачење бизмарковске реалполитике од стране Хенрија Кисинџера као оне засноване на сили.³⁸⁾ Јасно је да се у оквиру ЕУ чак ни међу најближим државама-сарадницима национални интереси не заборављају.

* * *

Оно што се напоследку може сумирати из предочене анализе српског политичког живота XIX века, је да без обзира на сасвим јасне и оштре разлике у мишљењима о развојном путу Србије и облицима друштвених односа који у њој треба да владају, међу представницима ондашњих доминантних идеологија неспорно постоји консензус о нужности ослобођења и уједињења Срба као неприкосновеном националном интересу. О томе говоре и практична дела политичких актера, и њихов предан рад на остварењу овог циља чак и када њихова политичка опција није била на власти. Шта више анализом њихових теоријских остварења наслућује се да је овај консензус почео чак да се прелива на политичко теоријски ниво, те да су наши мислиоци модификовали учења изворних европских идеологија у оном смеру којем је то одговарало насушним потребама младог српског друштва.

Са друге стране у савременом периоду имамо дијаметрално супротне показатеље. Први је оштра подељеност политичке сцене по питању који су то национални интереси, као и у њиховој међусобној приоритизацији. Недостатак консензуса о овако темељним питањима, повлачи могућност превеликих осцилација у вођењу политике што не доприноси политичкој стабилности, и онемогућава концентрацију друштвених снага на њиховом остварењу. Друга негативна карактеристика, а која је последица прве, је реактиван однос српске елите према остваривању тих интереса. Осим јалове иницијативе српске дипломатије о добијању мишљења МСП-а, чији је епилог била дискутабилна резолуција у Генералној скупштини-

37) <http://www.arnaudmontebourg.fr/madame-merkel-bismarck-1%E2%80%99euro-et-nous-les-autres-europeens%E2%80%A6/> (9.12.2011)

38) Хенри Кисинџер, *Дипломатија*, Клуб ПЛУС, Београд, 2008, стр. 81.

ни, деловање српске политике се углавном своди на реакције на промене фактичког стања, мало чинећи да и сама кад-кад измени фактичко стање у своју корист.

Србија је на почетку XX-ог века успела да крунише своје једновековно прегалаштво суштинским остварењем својих државних циљева, несрећом она их се истовремено и одрекла утапајући свој суверенитет у југословенски пројекат. Као главни закључак овога рада издвојићемо да је за адекватан одговор српскога друштва на овако велике изазове нужан предуслов постизање друштвеног консензуса за који нажалост данас не видимо довољан ниво ни спремности ни умешности, како политичке елите, тако ни представника цивилног сектора као њеног идејног ослонца. Завршићемо овај рад цитатом Владимира Јовановића, у коме он сумира друштвену улогу и задатак учених Срба али и опасност неиспуњавања такве улоге: „Недангубимо дакле на странпутицама, већ пођимо управо државном узору нашем. Историја нам правац означаје, време нам руку пружа, потреба народног живота покреће нас, све нас напред зове. И пођимо напред! Неусилимо ли се да учинимо што се очекује од учених Срба: онда знајмо, да је на нама тежка одговорност за нашу укоченост. Знајмо, да се дух Србског народа најпосле сам собом брани!“³⁹⁾

Milos Aleksic

CONTRIBUTIONS TO THE STUDY OF SERBIAN NATIONAL INTEREST

Summary

In times when the fundamental aims of the political life of the state are in question we turn to historical comparative analysis seeking lessons on how to choose and exercise our national interests. The reason for choosing the nineteenth-century and the contemporary period for comparative analysis of perceptions of national interest are the similarities of the national goals in those periods and the challenges that accompany them. If we fail to appreciate the specifics of our own needs, as a society at large, it is difficult to find a good modality for the exercise of vital interest. And without the consent of most of the political elite and society in general, about what exactly is the public interest, what is the content of the overlapping social consensus, these goals will be difficult to realize.

39) Владимир Јовановић, *За слободу и народ*, Платонова штампарија, Нови Сад, 1868, стр. 120.

Keywords: national interest, political elites, political ideology, political theory and practice, social consensus.

ЛИТЕРАТУРА

- Andreas Osiander, *The states system of Europe 1640-1990*, Clarendon Press, Oxford, 2003.
- Бранко Бешлин, *Европски утицаји на српски либерализам у XIX веку*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Нови Сад, 2005.
- Ђуро Бодрожић, „Српски национални идентитет: извори и основи“, *Национални интерес*, вол.13, бр. 1/2012, Институт за политичке студије, Београд.
- В.П. Потемкин, *Историја дипломатије*, Државни издавачки завод Југославије, Београд 1949.
- Дејвид Мекензи, *Илија Гарашић државник и дипломата*, Просвета, Београд 1987.
- Ненад Ђуретић, *Политички либерализам Владимира Јовановића*, Удружење за политичке науке СиЦГ, Нови Сад, 2004.
- Владимир Јовановић, *За слободу и народ*, Платонова штампарија, Нови Сад, 1868. година.
- Мирјана Радојичић, *Историја у кривом огледалу*, Институт за политичке студије, Београд 2009.
- Радош Љушић, *Књига о Начертанију*, Белетра, Београд, 2004.
- Ђорђе Стојановић, „Различити идејни приступи феномену патриотизма“, *Национални интерес*, вол.13, бр. 1/2012, Институт за политичке студије, Београд, 2012.
- Драган Симеуновић, *Нововековне политичке идеје у Срба*, I књига, Институт за политичке науке, Београд, 2003.
- Момчило Суботић, „Српски национални идентитет – историјски и савремени изазови“, *Политичка ревија*, вол.10, бр. 3/2011, Институт за политичке студије, Београд.
- Момчило Суботић, „Србија и Европска унија“, *Српска политичка мисао*, бр. 1/2010, Институт за политичке студије, Београд.
- Хенри Кисинџер, „Дипломатија“, Клуб ПЛУС, Београд, 2008.
- Џон Миршајмер, „Трагедија политике великих сила“, Удружење за студије САД у Србији, 2009.

Resume

National interests are the fundamentals of the overall politics of any country, and therefore their understanding is necessary as the the basis for understanding the entire political life of a society. The analysis of the

three major ideologies of nineteenth-century Serbia, liberalism, socialism and conservatism, shows their variations in relation to their European sources, in a way that corresponds to the undisputed national interests of the time. In addition to the analysis of political theory a similar conclusion can be reached through the analysis of the political practices at the time. A reflection of the modern period indicates complete fragmentation of the party elite on what our national interests are, which of them have priority, as well as what are the ways to achieve them, and the activity of a substantial part of the non-governmental sector is counterproductive in this regard. The consequences of which are failure to achieve the national goals, creation of inconsistent policies and great social divisions. Underlying the conclusion of this paper is the necessity of a wide social consensus as a prerequisite for social mobilization and achievement of national interest.

Овај рад је примљен 22. децембра 2012. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 25. марта 2013. године.